

Lehota M. János

Szimból(e)um – '56

Alkotások geneológiája, vagy annak hiánya

Hét évtizeden át, Európa és ezen keresztül a világ gondolkodását meghatározó birodalom legfőbb eszmei hordozója, képe egy belülről üres, mumifikált ember fáraókat felidéző jelenléte volt – Leniné. Mauzóleuma hosszú kígyózó sorokat fogadott magába, láttatva egy embertelen birodalom emberi, ámde külsődleges, halott és üres arcát. Ezt nevezhetnénk szimból(e)umnak. Tartalmatlan, vagy inkább kívülről feltöltött tartalmakkal árusított termék, melyet marketing eszközökkel kínálnak, hogy ezáltal elfedjenek valami igazi, élő, de konfliktusokkal terhelt jelenvalót. Mauzóleum és szimbólum kettőse által létrehozott terméketlen öszvér: Szimból(e)um.

Az elmúlt évek 1956-tal kapcsolatos vitái többszörösen is felszínre kerültek a társadalomban és a politikai közéletben. Így a művészetek terén is egyfajta útkeresés, múltidézés tanúi lehettünk. Számos kiállítás, alkotás és pályázat tette központi témájává a forradalom 50 éves évfordulóját, és mára sajnos az évfordulóra való újra-emlékezést is. Művek – köztük filmek, dokumentumfilmek, fotók, festmények, versek, köztéri szobrok – születtek a semmiből, és keltettek maguk körül kisebb, esetleg nagyobb hullámokat. De vajon milyen forrásokból tud meríteni manapság egy ünnepre készülő alkotó, netán egy ünnepre készülő lélek? Ez az a kérdés, mely talán leginkább magába zárja '56 mai problematikáját.

Jeszenszky Géza volt külügyminiszter néhány esztendeje azt írta egy publikációjában, hogy háromszor győztes forradalom lett ötvenhat. Egyrésztől győzött a

maga idejében, mert elvetette a szabadság magját az emberekben, még ha levették is, de ez a mag kellett második győzelemként a rendszerváltás létrejöttéhez, mely darabokra tört egy 56-ban megrendített birodalmat. És harmadszor azért győztes, mert a rendszerváltás be nem váltott ígéretei, változásai, a csalódottság ellenére az ötvenedik évforduló évében – minden keserűségével együtt – a fiatalok is átérezhették azt, amit Márai így fogalmaz meg:

De most sokan kérdik: mi történt?
Ki tett itt csontból, húsból törvényt?
És kérdik, egyre többen kérdik,
Hebegve, mert végképp nem értik -
Ők, akik örökségbe kapták -:
Ilyen nagy dolog a Szabadság?

Ilyen nagy dolog a Szabadság? Ez a kérdés az évfordulón újra felvetődött, és vált aktuálissá a közéleti történések, filmek, alkotások, stb. következtében. Azonban a felvetett kérdés nincs megválaszolva: van-e '56-nak szimbólumösszessége, mítosza (tehát szövegei), forrása, mely táplálhatja minket? Első válaszunk röviden: nincs!

Nincs, mert nem lapulnak-lapultak művek, regények, naplók, versek, publikációk, festmények, és sorolhatnánk, a fiókok mélyén, melyek a rendszerváltás után, vagy az évforduló közeledtével előkerülve beépültek volna az ország-nemzet benső vérkeringésébe, hogy személyes és közösségi, történelmi szövegekké válva generáljanak újabb alkotásokat, szövegeket. Pedig azt hittük, hogy ott lapulnak. Ez a hiány mindörökké

maghatározó marad. És nemcsak hogy szövegek, emlékek és nézőpontok nem kerültek elő, de mindezt a hiányt tovább fokozta egy szétszakasztott évforduló, majd annak folyamán létrejövő, megújuló, vagy: talán mindig is meglévő szakadék.

Shakespeare-t a klasszicizmus, majd a felvilágosodás azért nevezte részeges vadembernek, mert nem kapcsolódott a görög-római hagyomány szövegeihez, poétikájához, mint a francia klasszicizmus szerzői. Barbár módon levált a tradíció útjáról. Herder valamivel később a shakespeare-i drámák, dramaturgia és történetek elemzésénél – ellenkezőleg - azt állította, hogy a klasszicisták tértek el a görögöktől, akiknél a dráma kialakulása saját létformájuk értelmezéséből, a mítoszokból jöttek létre, annak minden poétikai vonatkozásával együtt. Mint Shakespeare esetében, aki szintén saját múltja és jelene közös értelmezéséből, szövegeiből hozott létre új szövegeket, poétikát. Bármennyire is különbözik a görög dráma az Erzsébet-kori drámától, annak belső ereje, szervezete egy töről fakad: a saját személyes és közösségi szövegek létrejöttéből, értelmezéséből. A közös szimbolika lehetősége. Azonban itt kezdődik '56 feldolgozásának első problémája. Nincs szimbolikája. Mert nem lapulnak lapultak művek, stb. a fiókokban. A lyukas zászló, mint egyetlen mindenki által ismert szimbólum inkább oscillál a szimból(e)um és a szimbólum között, ezért egymagában kevés ahhoz, hogy tartalommal töltsön fel más szimbólumokat, összekapcsoljon, konnotációkat hozzon létre. Hiszen a zászló egyik lényeges eleme, hogy lyukas: valaminek a de-konstruálása, megtagadása áll a középpontjában, szó szerint és átvitt értelemben is. Emellett a re-konstruálás, re-evolúció a másik eleme, a visszaállítás, újraformálás tételeződik e lyukban. Egyszerre mindkét gesztus, melyek elfordulva-újraalkotva hoznak létre valamit, amiről csak azt tudjuk, hogy nincs. Mivelhogy lyuk. A zászló, amin e lyuk tátong, pedig máig összegegyül egy másik szimbólummal, az Árpád-sávós lobogóval. Egymást kiegészítő, más esetben egymást kizáró létük napjainkig a politikai-hatalmi szférából merítik tartalmaikat, vagy a mediatisált világ eminensei, megmondói jelölik ki helyeiket. A zászlóink és a lyuk tartalma ott tátong a közösség hiányának megsebzett lelkületén. Tartalmatlanul. Olyan szimból(e)ummá válva, ahol a külsődlegesség, kívülről felruházottság marketing szempontjai felül képesek írni minden más jelentést, mert az eredeti jelentések meg sem születtek. Nincs a lyuk befoltozására közös akarat és vágy, közös merítés a meglévő, vagy éppen megszülető szövegekből. E tartalmatlan tartalmak azért válhatnak mégis szimbólummá, mert a szimbólum magába tud nyelni ellentétes, szinte végtelen számú jelentést, mellyel a befogadója felruházza. Nálunk – úgy tűnik – egyénileg felruházott, teljességgel eltérő tartalmakkal együtt jelennek meg e szimbólumok, ahol pont emiatt

teljességgel eltérő módon kerülnek értelmezésre is. Olyan végtelenbe szétfutó de-konstruálódás zajlik, hogy bármi bármit jelenthet, csak a kérdés az, vajon kinek az aktuális jelentése erősebb, hihetőbb. Nem közösségi forrásból, a közös múlt közös értelmezéséből, megértéséből – ezzel együtt – félreértéséből kerülnek elő a jelentések, hanem egyéni érdekek felől megkonstruált médiumokból. Mindez a művészet területén okoz teljes talajtalanságot. Az alkotók nem tudnak mozgósítani közösségre körbehatárolt jelentésmezőket, olyan jeleket, amik centrális módon húznak magukba élményeket, értelmezéseket, állnak be egy tér közepébe, kiindulási pontként (is) funkcionálva. Egy tér közepe azonban nem matematikai fogalom, sőt nincs is ilyen az alkotás, a jel előtt – az teszi kiindulási ponttá, középpé. Mert azáltal, hogy beáll középre, közénk, magába gyűjt mindent: emléket, értelmet, élményt, tapasztalatot. És e közénk-állása révén eltérít egyedi, vagy megelőző álláspontjainktól. Összegyűjt minket. Dialógust teremt. Szimbólum úgy keletkezhet, ha mi magunk eltérő, de meglévő szövegei által gyűjt egybe, fókuszként magába szív mindent, hogy változó fényként, de egy megragadható helyről beszéljen hozzánk. Találkozóhelyé válik, ahol lehet vitázni, mert ugyanaz áll közénk. Ez a műalkotás, a szimbólum emlékező-megújító részmentszete, eleme. Ez képes csak elementáris erővel összekapcsolni, és változása, változtatása okán hihetetlen vitákat gerjeszteni. A szimbólumnak nincs eredete, kezdete, egyszer csak ott áll, és vitára hív. A lyuk azonban csak elnyel, de nem tükröz. Nem ad meg kiindulópontot. Szimból(e)um. De talán ezért is rejlik benne az igazi szimbólummá válás lehetősége. Mert az örök befedhetetlenség jele, az ember Ádámi eszméinek, vágyainak elhulló mélysége. De azáltal, hogy a lyukas zászló egymagában, kitárgyalatlanul és mélységbe húzóan áll, nem képes termékennyé válni, inkább toposz, közhelyé lesz. És akkor a megosztó viták és szakadékok újragenerálódó jelentéseit fogja csak jelképezni, ami eltér forrásától, benne rejlő potenciáljától.

De a harmadik győzelem - ahogy Jeszenszky Géza említi – a jelen generáció által átélt élmény, mely újratermelheti a múlt élményének elfeledésre ítélt foszlányait, közös horizontot nyitva az akkoriak és a két generációval későbbiek között. Ez a generáció tapasztalatai és megélt élményei révén teremthet közös alapot, mely középre állva alapozza meg önmagát és környezetét. Ahhoz viszont, hogy ez létrejöhesse, rengeteg történetnek, személyes szövegnek kell születnie, didaktikusság és kioktatás nélkül. Mert ezek forrásul szolgálhatnak ahhoz, hogy egyszer csak az alkotó kiemelve egy jelet, egy részt, egy momentumot, azt megformázva ki-állítsa – és a felismerés generációkat összekötő jelentéssűrűségével középen találja – váratlanul. Mégis oly ismerősnek találva. Egy-Mást.